

СУЧАСНА ЛІНГВІСТИКА
В ІДЕЯХ І ДОСЛІДНИЦЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ

УДК 811.161.2:81'42

DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTR.2023.46.6-17>

Шевченко Л.І.

ORCID: 0000-0001-6290-2307

Web of Science Researcher ID: AAA-7939-2020

Scopus ID: 57214792424

**ЛІНГВІСТИЧНА ІМІДЖЕЛОГІЯ:
ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ**

Анотація. У статті розглянуто питання про зміну наукових парадигм і стратегій аналізу, формування нових дослідницьких сфер у модерному часі. Прокоментовано актуальні твердження західної епістемології щодо трансформації наукового світогляду з традиційних сфер пізнання на функціональні, комунікативні, синкретичні, характерні для інформаційної доби. З'ясовано логіку аргументації Жаклін Рюс щодо характерних для нового часу кардинальних змін у науці, співмірних із розвитком людства й суспільств.

Проаналізовано сутність інтелектуальних процесів у сучасному мовознавстві, коли на зміну традиційній увазі до системно-структурного опису мови ще з кінця XIX століття формується потужний інтерес до функціональних можливостей мови. Функціональний ресурс мови трактується у статті як іманентна властивість, виявлена у стильових модифікаціях жанрів і текстів.

Водночас стильова поліфонія текстів, необхідність пізнання їх комунікативної згармонізованості з метою та предметністю спілкування породжують у лінгвістиці нові дослідницькі напрями – медіалінгвістику, політичну та бізнесову лінгвістику, лінгвістичну іміджологію та ін.

Лінгвістична іміджологія як особлива дослідницька сфера наукових інтересів у філології ще тільки формується як системний напрям. Синкретична за сутністю, лінгвоіміджологія визначає основні параметри дисципліни – об'єкт, предмет аналізу, стратегії, тактики, прийоми мовної діяльності, специфічні методики аналізу тексту та ін. у дискусіях і неоднозначних формулюваннях.

У статті як модель і можливий критерій для системних лінгвоіміджевих досліджень представлено покликання на перше в названій сфері видання – "Лінгвістична іміджологія: словник термінів і понять". У книзі концептуально сформовано основні категорії й

поняття напряму, представлено наукові дефініції, що спираються на скорельований із іншими напрямками гуманітаристики досліджуваний локус функціонального й комунікативного ресурсу мови інформаційного світу.

Ключові слова: медіалінгвістика, лінгвістична іміджелогія, інтегральні зв'язки лінгвоіміджелогії, стратегії лінгвоіміджелогії, тактики лінгвоіміджелогії, інформаційна доба, Жаклін Рюс.

Інформація про автора: Шевченко Лариса Іванівна – член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор; завідувач кафедри стилістики та мовної комунікації; Навчально-науковий інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: *style m k@ukr.net*

Larysa I. Shevchenko

ORCID:0000-0001-6290-2307

Web of Science Researcher ID: AAA-7939-2020

Scopus ID: 57214792424

LINGUISTIC IMAGELOGY: RESEARCH POTENTIAL

Abstract. *The article examines the issue of changing of scientific paradigms and strategies of analysis, the formation of new research areas in modern times. Current statements of Western epistemology regarding the transformation of the scientific worldview from traditional spheres of knowledge to functional, communicative, syncretic, typical for the information age are commented. The logic of Jacqueline Rus's argument according to the radical changes in modern science, commensurate with the development of humanity and societies, is clarified.*

The essence of intellectual processes in current linguistics is analyzed, when a strong interest in the functional capabilities of the language has been formed since the end of the 19th century, instead of the traditional attention to the system and structural description of the language. The functional resource of language is interpreted in the article as an immanent property revealed in stylistic modifications of genres and texts.

At the same time, the stylistic polyphony of texts, cognition of their communicative harmony with the purpose and objectivity of communication give rise to new research directions in linguistics – media linguistics, political and business linguistics, linguistic imageology, etc.

Linguistic imageology as a special research field of scientific interests in philology is still being formed as a systematic direction. Syncretic in essence, linguoimageology determines the main parameters of the

discipline – object, subject of analysis, strategies, tactics, methods of language activity, specific methods of text analysis, etc. in discussions and ambiguous formulations.

The article presents a link for the first publication in this field – "Linguistic imageology: dictionary of terms and concepts" as a model and a possible criterion for systematic linguoimageology research. The edition conceptually forms the main categories and concepts of the direction, presents scientific definitions based on the researched locus of the functional and communicative language resource of the information world correlated with other directions of humanities.

Keywords: *media linguistics, linguistic imageology, integral links of linguistic imageology, strategies of linguistic imageology, tactics of linguistic imageology, information age, Jacqueline Russ.*

Information about the author: *Shevchenko Larysa Ivanivna – Corresponding Member of NAS of Ukraine, Doctor of Philology, Professor; Head of the Department of Stylistics and Language Communication; Educational and Scientific Institute of Philology; Taras Shevchenko National University of Kyiv.*

E-mail: *style m k@ukr.net*

Зміна наукових парадигм є інтенціональною сутністю знань про мову – вербальне мислення, що еволюціонує в часі та просторі. Трансформується цивілізаційний поступ, виникають нові проблеми, співмірні з життєдіяльністю та перспективами людини, пізнанням світу / всесвіту та здатністю homo sapiens творити прогностичні моделі майбутнього, або осмислювати раціональні принципи побудови сучасного життя. Нові часи, як відомо, прагнуть нових "пісень" – знань, нових моделей та принципів їх осягнення, підходів і методологій, співмірних із часом культури.

Водночас наука *a priori* є сферою доказовості, доведеності, аргументованих тверджень і висновків, що спираються на емпірично доведений результат. Навіть за умови сформульованих гіпотез, спостерігаємо їх зв'язок із принципами відштовхування від доведених фактів чи вже апробованих критеріїв доведення. Відтак фундаментальна наука (зокрема гуманітарна) не завжди ставиться достатньо прихильно до формування принципово нових дослідницьких сфер чи концептуальних засад пізнання, сучасних наукових напрямів, де інтегроване знання дозволяє в несподіваному ракурсі

представити і пояснити природу людини, її інтелектуальні виміри й, вочевидь, обґрунтувати концептуальність стратегій заявлених нових дослідницьких напрямів. Додамо до сказаного і проблемність чітко сформульованих (проте необхідних у період становлення нового напрямку науки) актуальних методологічних засад аналізу матеріалу, критеріїв його добору і методів наукової інтерпретації, що забезпечуються концептуально сформульованою теорією, стратегіями і тактиками, скорельованими з новим науковим напрямом.

Апеляція до традиції, апробованих наукових теорій виявляється в модерних теоріях дуалістично: з одного боку, апеляцією до авторитетів і сформульованих наукових істин, з іншого – критикою або полемікою щодо подальшої перспективи вже набутого знання, його здатності відповідати ритмам часу.

Логічно, що в аналізі характеристик "народження сучасного світу", дослідники водночас апелюють до Г. Гегеля¹ і твердять: у новий час "наші абсолютистські істини зникають. Залишаються клапті перехідного знання, такі собі тимчасові "гіпотези". А на руїнах старого світу виникає світ, який буде нашим" [4, с. 626]. Синхронізовано з авторитетністю думки Г. Гегеля, обґрунтовується і позиція дослідницької трансформації сучасної науки (часовий злам співвідносять з кінцем XIX – початком XX ст.). Відтак "перше, що ми бачимо, – це краєвид, завалений руїнами: це кінець переможного розуму з його кортежем абсолютів, це загибель глобальних ідеологій, які згасають саме внаслідок цього занепаду унітарного раціонального розуму. Основи й усталені істини, на яких стояла наша наука, нині вибухнули й розлетілися на друзки. Субстанція розсіялась, поставлено під сумнів великі регулятивні принципи людського досвіду (детермінізм тощо), доведено принципову нерозв'язність формалізованих систем, розкрито недостатність індукції в

¹ "коли філософія малює сірим по сірому, це означає, що епоха сконала <...>. І лише тоді, коли вже сутеніє, вирушає у свій політ сова Мінерви" (Гегель Г. "Принципи філософії права". Передмова).

експериментальних науках – тобто всі наші усталені істини розсипалися на порох" [4, с. 6].

Експресивне твердження французької дослідниці не є "діагнозом" вичерпаності класичних наукових теорій, а лише принципово сформульованою позицією щодо необхідності згармонізувати нові реалії модерного світу з новим науковим мисленням. Врешті, Ж. Рюс діагностує ситуацію: "З руїн проростають перші бруна інтелекту, що обіцяє нечуваний поступ: імовірно, непевне, ускладнене – такі сьогодні підвалини нашого мислення і наших наукових досягнень. Парадигма складності живить сучасну теорію <...> зяяння, що утворюється на місці загиблих ілюзій, – це не крах і не прірва, а творча реорганізація, час несподіваних відкриттів, інтелектуальних авантур і вирішальних перемін, коли думка усвідомлює *складність* реальної дійсності" [4, с. 6-7].

Гостро сформульована позиція Ж. Рюс не є несподіваною чи дискусійною в сучасній філософії науки, а відтак і в авторських концепціях розуміння природи мислення, принципів його наукового пізнання та побудови епістемологічних засад спеціальних теорій, що корелюють із розвитком знань про світ і суспільство в інформатизовану добу. Врешті "час авантурних пригод" у науці – це метафора, що співмірна з еволюцією наукового знання, вибудованого не тільки на послідовностях і вже апробованому досвіді, але і на парадоксальних, несподіваних ідеях та спраглому пошуку критеріїв їх доведеності. Що й відбувається в епістемологічних локусах різних наук – математичних, фізичних, біологічних та ін.

У гуманітарних науках, до яких належить і мовознавство, нерв дискусійних проблем об'єднує, інтегрує проблематику окремих предметних галузей і напрямів знання з гуманітарною сферою в цілому. Аргументативно це виявляється в методологіях дослідження, де не лише загальнонаукові методи об'єктивують аналізований матеріал, але і спеціальні методи різних сфер пізнання дозволяють зробити переконливі висновки щодо досліджуваного матеріалу. Як це виразно спостерігаємо у психолінгвістиці, соціолінгвістиці, математичній лінгвістиці,

.....

медіалінгвістиці та ін. актуальних для філології напрямах, де перехрещується проблематика інтегрованих завдань і доведень.

Методологічна складність полягає у виокремленні нового наукового напрямку зі вже сформованої та структурованої парадигми. Зокрема у лінгвістиці осмислений, послідовно й детально проаналізований системно-структурний принцип побудови мови (лексика, фразеологія, граматики) корелює з різними концепціями наукової інтерпретації знання – історико-лінгвістичними, структуральними, функціональними та ін., історія становлення яких мотивується часом культури.

Функціональна ж природа мови, її комунікативні інтенції вивчаються філологами не завжди послідовно. Так, активно розвивається функціональна стилістика, що нарешті чітко й переконливо окреслила свою предметність, термінологічний апарат, концептуальні засади, методологію й методи аналізу, дозволила розмежувати неспівмірні за постановкою практичних задач проблеми. Хоча і досі зустрічаємо термінологічну й понятійну непояснювану архаїку, зразка "стилістика і культура мови", "публіцистичний стиль" (коли йдеться про сучасні медіа, зокрема інтернет-комунікацію) та ін. Функціональний коментар супроводжує, хоча і фрагментарно, статті в лексикографічних виданнях, а також ілюстративний матеріал підручників і посібників. Згармонізований зі станом розвитку науки коментар, безумовно, важливий для сучасного сприйняття наукового світу. Зауважимо, що названа сфера вже визначила, об'єктивувала критерії дослідницького поля в усіх своїх параметрах і перспективах.

Сьогодні увага до функціональної природи мови змінює дослідницькі парадигми в лінгвістиці. Нова філософія епохи масової комунікації переносить центр уваги з предметності (мовні одиниці, їх структурні параметри, взаємозв'язки, історія походження та ін. особливості системно-структурного опису) на функцію. Постають питання іманентно присутніх у мові функціонально-комунікативних можливостей та здатності лінгвістики моделювати, пояснювати й аргументувати нові комунікативні ситуації, співмірні з потребами суспільства.

Контраст між інформаційним соціумом і реальністю, в якій сегментована мовна комунікація (зокрема, наукова, медійна, ділова та ін.), виявляється в функціонально-комунікативних модифікаціях мовних одиниць, текстів, жанрів і не може бути однозначно пояснюваним.

Стилістика розгортає потенціал слова, в якому репрезентовано безмір динамічного світу, що в ньому ставляться під сумнів догми, апробовані раніше ідеї, критерії доведеності, теорії, що несумісні з тенденціями розвитку сучасного суспільства / суспільств і здатністю мови динамічно реагувати на комунікативні потреби свого народу. Йдеться не про фрагментарну мовну комунікацію, а про системність вияву потенціалу мови у відтворюваних сферах спілкування, що мають тенденцію до самоідентифікації.

З кінця ХХ ст., й особливо сьогодні, такими самостійно окремлюваними предметно-дослідницькими сферами є медіалінгвістика, політична лінгвістика, юрис- і бізнеслінгвістика, лінгвоіміджелогія, нейролінгвістика та ін., об'єднаних загальним поняттям "неолінгвістика". Кожний із неонапрямів підставово спирається на функціональну стилістику, виявляючи в її лінгвістичному дереві пізнання особливий спектр можливостей – мовного ресурсу, його здатності до розширення одиниць різних рівнів як властивості відкритої системи (неологізми, неосемантика та ін.), водночас обмеження сфери функціонування інших одиниць (діалектизми, лексика знижених мовних реєстрів – жаргонізми, обценна лексика, просторіччя та ін.). Активні процеси термінологізації в різних сферах науки, переформатування частотності та функцій фразеології в різних спеціалізованих сферах комунікації, домінанта певних граматичних структур, оптимальних для досягнення стратегічно визначеної комунікативної мети та ін. – ці та інші характеристики, об'єднані концептуально в межах теорії та прагматики, формують самостійний пошуковий локус.

Найбільш розгорнутими й теоретично опрацьованими в сучасній лінгвістиці є медіа- та юрислінгвістика [1; 3; 5-7]. Інші неолінгвістичні напрями активно розвиваються і формують

.....

дослідницькі парадигми як цілісність предметності, концептуальності, теоретичних постулатів і терміноряду, в межах яких розв'язуються завдання в мовній комунікації певної сфери.

Зважаючи на фундаментальні зміни, що визначили ситуацію, коли "проблеми мови домінують над усім комплексом перспектив і завдань", лінгвісти постали перед необхідністю розв'язати і розв'язувати нестандартні задачі в стилістиці новітніх комунікативних сфер, зокрема в *лінгвістичній іміджелогії*. Латентно іміджева комунікація є синкретичним за семантичним обсягом поняттям, виявленим і сформованим предметно в політології, соціології, соціальній психології, сферах політтехнологій, маркетингу, піару, реклами та ін. Водночас жодний вектор досліджень – ні теоретичний, ні прагматико-прикладний – не дає можливостей дослідити мовний інструментарій прогнозованих чи актуалізованих в іміджевих текстах ефектів. Залишаються поза увагою дійові іміджеві стратегії та тактики, мотивуючий критерій добору слова як центру креативного повідомлення, типові та ефективні для іміджевої інформації жанри. У той час як ми, лінгвісти, "перебуваємо в самому осередді відношень, мереж, зв'язків та взаємин", за постулатом Ж. Рюс [4, с. 627]. Інтегральні зв'язки встановлюються між різними дисциплінами й дієвими перспективами різних наук, що формують дослідницьке поле іміджелогії. Мова об'єднує їх. Політологія і політтехнології формують дослідницьку діяльність в парадигмах аналізу політичних систем в усіх модифікаціях їх історії, становлення, функціонування і перспектив розвитку. Політтехнології створюють можливості прогнозування поведінкових ефектів при впливі на суб'єктів конкретних політичних систем, маніпуляції в ситуаціях вибору, створення ціннісних світоглядних парадигм, що запрогнозовані іміджеологами і мають стати апелятивами, зокрема у виборчих технологіях.

Ніщо зі сказаного не може бути зреалізованим без мови. Мова стає маркером будь-якої ідеї, тези, маніпулятивної технології, тому що мова є "домом буття" (за М. Гайдеггером), домом смислів і форм, які репрезентують наше буття.

Рациональними є постулати, за яких зникнення великих систем із глобальними претензіями стимулює народження нових систем, в основі яких є взаємодії та відношення. *Інформація, комунікація*, усвідомлення складності визначають сьгодні мислення. І якщо цілісність у нашому короткому доведенні, зокрема, формується у твердженнях, ідеях, їх практичній реалізації, а репрезентується у формах функціонально ємної мови, то і аналіз має включати природу масової комунікації. Цей новий вимір, "могутній... режим думки та життя (суспільного, політичного, екзистенційного тощо)" [4, с. 627] обґрунтовує питання лінгвістичної іміджелогії.

Стадія формування неонапряму ще початкова, як в українській, так у світовій лінгвістиці. Коли йдеться про лінгвістичну іміджелогію як неонапряму сучасної лінгвістики, ймовірна дискусія виникає з кількох причин. Найперше, виникає проблема однозначного формулювання підставових категорій, таких як об'єкт, предмет дослідження в гіпотетично модельованій науковій сфері, а також аналізу основних проблем, що визначатимуть пошукову діяльність лінгвоіміджелогії. Обґрунтування потребуватимуть концептуальне представлення ідей, навколо яких створюється теорія напряму, термінів і дефініцій для операційних можливостей аналізу іміджевої метамови та мови іміджевих текстів.

Проблема також у синкретизмі лінгвоіміджелогії. Вже назва напряму свідчить про кореляцію загальних гуманітарних підходів, пов'язаних з іміджем (соціальних, політичних, психологічних та ін.) та його мовним складником: її *операційним*, спеціально змодельованим для досягнення певного комунікативного ефекту, й інструментальним – мовної форми, в якій реалізується думка. Вочевидь, розрізнення названих двох площин аналізу є важливим для теорії лінгвоіміджелогії.

Складність виникає й у своєрідному "конфлікті" з історично сформованими напрямками в мовознавстві, коли нові сфери і принципи наукового пізнання сприймаються нігілістично, або і взагалі піддаються психологічному остракізму з причини постановки нестандартних задач і методів їх розв'язання. З цього

приводу зауважимо на думці й доведеннях Ж.-П. Сартра щодо *методологічної незалежності*, "коли з волі до емпіризму" дослідників, які обстоюють і розробляють принципи онтологічної незалежності, існування нових парадигм потрактовується через функціонування об'єкта аналізу. Тобто, формулювання Ж.-П. Сартра щодо методологічної незалежності руху діалектичної тоталізації підмінюють існуючими тотальностями [8].

Лінгвістична іміджелогія, як уже сказано, належить до неолінгвістичних напрямів. У складному процесі її становлення і набуття чітких контурів епістемологічної дослідницької перспективи формується терміноряд ефективної соціальної комунікації, спрямованої на застосування мови як інструменту й форми моделювання поведінки людини. Об'єднання "дослідницького поля з практикою іміджування, його стратегіями і тактиками, методами і результатами ефективного впливу на свідомість людини – соціальної групи – суспільства" [2, с. 6-7] – наратив модерного часу. Розв'язанню цих проблем присвячене і важливе для розуміння неонапряму новаторське видання "Лінгвістична іміджелогія: словник термінів і понять" (Київ, 2023), створене колективом авторів кафедри стилістики та мовної комунікації Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У книзі концептуально сформульовано основні поняття і категорії лінгвоіміджелогії, визначено мовознавчу об'єктивність неонапряму, співвіднесеність стратегій, тактик, форм моделювання іміджевого тексту, лінгвістичний інструментарій, що дозволяє ефективно застосовувати прийоми і тактики іміджування в різних комунікативних типах і жанрах текстових варіацій. Авторські дефініції понять і категорій складають цілісне уявлення про неонапряму, його об'єктність і дослідницьку автономність, коли формулюються питання перспектив розвитку лінгвоіміджелогії.

Видання й інтерес до іміжевої проблематики в гуманітарних дослідженнях та суспільній практиці масової комунікації дозволяють твердити, що вимір часу культури інформаційної доби є рефлексивним щодо потреб соціуму. В "методологічній

незалежності" Ж.-П. Сартра, як і в рефлексії інших дослідників щодо нових дослідницьких парадигм модерного часу, є виразний посил і до *ratio* наукового пошуку, і до енергії подолання сталих, апробованих істин та методологій, що є важливими, але вже досягнутими горизонтами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лінгвістична експертиза: підручник / Л.І. Шевченко, Д.Ю. Сизонов; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2021.

2. Лінгвістична іміджелогія: словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Ю.Б. Дядищева-Росовецька, Д.Ю. Сизонов, Л.В. Шулінова; за ред. Л.І. Шевченко. Київ: Видавництво Лира-К, 2023. 216 с.

3. Медіалінгвістика: словник термінів і понять / Шевченко Л.І., Дергач Д.В., Сизонов Д.Ю. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2014.

4. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей. Панорама новітньої наук. Київ: Основи, 1988.

5. Теорія медіалінгвістики: підручник / Шевченко Л.І., Сизонов Д.Ю. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2021.

6. Шевченко Л., Сизонов Д. Юрислінгвістика в епіцентрі західної науки: проблеми і перспективи. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2022. №44. С. 28-47.

7. Юрислінгвістика : словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В.Дергач, Д.Ю. Сизонов, І.В. Шматко; за ред. Л.І. Шевченко. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2015.

8. Sartre J.-P. Critique de la raison dialectique, t. 1. Paris: Gallimard, 1974.

REFERENCES

1. *Linguistic expertise: textbook (2021)* [Lingvistychna ekspertyza: pidruchnyk] / L.I. Shevchenko, D.Yu. Syzonov; za red. L.I. Shevchenko. Kyiv : VPC "Kyj'vs'kyj universytet" [in Ukrainian].

2. *Linguistic imageology: dictionary of terms and concepts (2023)* [Lingvistychna imidzhelogija: slovnyk terminiv i ponjat'] / L.I. Shevchenko, D.V. Dergach, Y.B. Dyadyscheva-Rosovetska, D.Y. Syzonov, L.V. Shulinova; by ed. of L.I. Shevchenko. Kyiv: Publishing Lira-K, 216 p. [in Ukrainian].

3. *Medialinguistics: The dictionary of terms and concepts* (2014). [Medialinhvistyka: slovnyk terminiv i ponyat] / L.I. Shevchenko, D.V. Derhach, D.Yu. Syzonov / Za red. L.I. Shevchenko. Kyiv: "Kyivs'kyj universytet" [in Ukrainian].
4. Rjus, Zh. (1988). *Progress of modern ideas. Panorama of the latest sciences* [Postup suchasnyh idej. Panorama novitn'oi' nauk]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
5. *Theory of media linguistics: a textbook* (2021) [Teorija medialingvistyky: pidruchnyk] / Shevchenko L.I., Syzonov D.Ju. Kyiv: "Kyivs'kyj universytet" [in Ukrainian].
6. Shevchenko, L., & Syzonov, D. (2022). *Jurislinguistics at the epicenter of western science: problems and prospects* [Juryslingvistyka v epicentri zahidnoi' nauky: problemy i perspektyvy]. *Current Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice*, 44, 28-47. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2022.44.28-47> [in Ukrainian].
7. *Legallinguistics : The dictionary of terms and concepts* (2015) [Juryslingvistyka : slovnyk terminiv I ponyat] / L.I. Shevchenko, D.V.Derhach, D.Yu. Syzonov, V.I. Shmatko; za red. L.I. Shevchenko. Kyiv: VPC "Kyivs'kyj universytet" [in Ukrainian].
8. Sartre, J.-P. (1974). *Critique of dialectical reason* [Critique de la raison dialectique], t. 1. Paris: Gallimard [in French].

Дата надходження до редакції – 11.03.2022
Дата затвердження редакцією – 12.04.2022

Ця публікація ліцензована на умовах Creative Commons Attribution 4.0 International License.